

e Babylone, quanta erit redeuntium tum ex iudaismo et gentilitio ad Ecclesiam, tum ex hoc exsilio ducebis angelis remeantium in caelum? de his enim ceteri interpretes hunc locum accipiunt; hi enim sunt filii regni caelestis. Hos ergo hic maxime spectat, sed ita ut priores simul, quia temporis et praebulones eorum erant, suique temporis, obiter innuat et quasi perstringat. De his simili modo ait Psaltes, *Psal. cxxv, 6*: « Euntes ibant et flobant, etc.: vementes autem venient cum exultatione. » Vide, *Isai. cap. lxvi, 20*, et cap. *xliv, 22*.

7. **CONSTITUIT ENIM DOMINUS HUMILIARE OMNEM MONTEM.** — Et allegoria significans tantum quod Deus redeuntibus e Babylone omnem vitæ asperitatem leniet et auferet, ait Theodoretus, atque hostes vel aperte in montibus, vel clam in lateribus vallium Iudeis insidiantes reprimet et compescet, ut eis nocere non possint, nec enim legitimum Deum proprie eis complanasse montes, et valles implesse (1).

Allegorice Deus humiliat montes, id est omnem superbiam: et valles, id est pusillanimitatem erigit, omniaque impedimenta et inaequalitatem vitae spiritualis amovet et levigat, ut verus Israel, id est fidelis populus, recta in viis et legibus Dei ambulet, iuxta prophetiam S. Joannis Baptistae, *Luc. iii, 5*.

Anagoge hoc verissimum est in caelesti itinere, quod Deus iustus expeditissimum facit.

UT AMBULET ISRAEL, DILIGENTER (celeriter et expedito, graeco ἀσφαλῶς; id est tuto, secure) IN HONOREM DEI. — id est in gloriam Dei, ut ex hoc eorum glorioso reditu Dei reducitur gloria et honor celebretur. Sic ait Psaltes, *Psal. cxiii, 1*: « In exitu Israel de Aegypto, etc., facta est Iudaea sanctificatio ejus, Israel potestas ejus, » id est, ex liberatione Iudææ et Israelis ex Aegypto sanctitas et potentia Dei liberatoris omnibus apparuit et inclaruit.

8. **OBUMBRABUNT.** — id est obumbrabunt; loquitur enim propheticè. Legit interpres in Graeco ἐκλάσσει; et recte Complutensia legit ἐκλάσσει, id est exsultaverunt, ut alludat ad illud, *Psal. cxiii, 4*: « Montes exsultaverunt ut arictes. »

SYLVÆ. — *g. d.* Uti olim Deus populum in deserto proficiscentem protexit ab aestu solis per columnam nubis expansam super castra: ita faciet eidem nunc Babylone redeuntium, ut scilicet sylvæ et arbores suavissimum odorem spirantes,

(1) Vastum erat desertum inter Iudæam et Babylonem, summaque itineris asperitas et difficultas, que intercludere reditum populi videbatur. Itaque ut omnis dubitatio ex pavorum animis tollatur, dicit Deum omnia impedimenta sibilanturum, omniaque quae spera esse videbantur ita commutaturum, ut ad eorum iter plana, expedita et accommodata sint. Quarevis enim Propheta alias difficultates respiciat, tamen non dubium est quin etiam ad illam intermediae solitudinis vastitatem prophetiam suam accommodet.

(Quævellus)

suam Dei jussu umbram ei præbeant. Hoc efficere facile fuit divina Providentia: potuit enim ita iter, tempus aliaque per causas secundas disponere, ut jucundissimum esset iter Hebraeis, sicut est in maio apud nos. Adde, allegorice, ut hyperbolice hæc tantum significaverit, latissimum fuisse reditum, sicut lætissime refulsibus sylvas, prata et omnia quæ transeunt amena, sibi que aridare videntur. Simili prosopopeia ait Psaltes, *Psal. cxiii*: « Letentur caeli, et exsitet terra, commoveatur mare et plenitudo ejus; gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt. Tunc exsultabunt omnia ligna sylvarum, » cum scilicet Iudæi Babylone redeuntes reedificabunt templum; et *Isaias, cap. xliv, 23*: « Resonate, montes, laudationem, saltus et omne lignum ejus. » Simili utitur Virgilius, *eclog. 3*:

Ipsi lætitia voces ad sidera jactant,
labiosi montes; ipsæ jam carmina rupe,
ipsa sonant arbusta Deus, Deus, ille Mœnata.

Theodoretus tamen per sylvas figuratè accipit gentes inter Babylonem et Iudæam interjacentes, quæ quasi sylvæ non forebant Deo fractum pietatis: hæc Israelem redeuntem jussu Cyri et Darii, cum omni obsequio, honorifice processerunt sunt.

Allegorice hæc uti et priora veriora sunt in Ecclesia sub Christo, ubi omnia iustus servit, viamque ad Deum suavem faciat, maxime a terra euntes in caelum.

OMNE LIGNUM SUAVITATIS, — *cedric*, id est suavis olens.

9. **IN LUMINE MAJESTATIS SUE.** — *g. d.* Sicut Deus in columna ignis noctu Hebræos duxit per desertum, ita eos ex Babylone reducat quasi lumen solis stabile, et solito jucundius eis preferens, suaque luce, id est præsentia, eos recreans et exhilarans: sicut enim vers. præced. alludit ad columnam nubis, ita hic alludit ad columnam ignis, quæ hebræorum castra noctu illuminabat in deserto. Vocat hoc lumen « majestatis Dei, » id est lumen augustum et magnificentum, deo dignum, et a Deo peculiari et extraordinaria providentia productum, ad suam magnificentiam et gloriam Hebræis aliisque gentibus ostendendam. Simili schemate et prosopopeia de Judæis ab excidio Aمان liberatis per Esther, cap. viii, vers. 16, dicitur: « Iudeis autem nova lux oriri visæ. » Sic Horatius gaudium Romanorum ex Cæsaris adventu ita describit:

Valles ubi tunc
Amissi populo, gravior it dies,
Et soles melius nitent.

CEM MISERICORDIA (qua Hebræos e duro carcere liberavit), ET JUSTITIA — qua tyrannos Babylonios cæterosque hostes Judæorum punivit, aiunt Theodoretus et Hugo; *secundo*, « cum justitia, » id est iuste, pule fideliter exsequens id quod promiserat.

QUÆ EST EX IPSO, — cuius ipse auctor est, non

nos, nec nostra merita; ita Valabius. *Secundo*, Mal-donatus « quæ est ex ipso, » id est, inquit, quæ ejus promissis ultronee facis respondet.

Nota: Hoc capite Deus Iudeis Babylone redeuntibus promittit octo felicitates, scilicet, primo, vers. 1 et vers. 2, diploidem lætitiæ aque ac justitiæ, et mitram honoris æterni; secundo, vers. 3, splendorem maximum; tertio, vers. 4, nomen novum, scilicet « pax justitiæ et honor pietatis; » quarto, vers. 5, quod collecti ab oriente usque ad occidentem turmatim redibunt simul, gaudentes in verbo Sancti; quinto, vers. 6, quod pedibus exierint, sed equis et curribus vecti splendide redibunt, quasi filii regni; sexto, vers. 7, quod Deus eis montes, aspera et profunda quæque complanabit, ut æquabili et facili via transeant; septimo, vers. 8, quod sylvæ ejus umbram, ligna odorata suavem halitum aspirabunt; octavo, vers. 9, quod solem jucundius et fulgidius lucentem eis quasi faciem præferet.

Hæc mysticè facile est adaptare animæ sanctæ tendenti in caelum, tanquam peregrinanti adhuc in corpore et Ecclesiæ militante, quam e corpore exiit. In caelo enim, ait S. Augustinus in *Psal. cxiii*: « Omnia summa sunt, vera sunt, sancta sunt, æterna sunt, » et ad illa ait idem, *Psal. lxxviii et lxxix*: « Ipse rex descendit, et factus est nobis via in peregrinatione, ut in illo ambulantes nec erremus, nec deficiamus, nec in latrocinantibus aut in laqueis incidamus, sed in illam civitatem perveniamus ambulantes. Ergo in Christo et adhuc peregrinantes, et suspirantes desiderio ineffabilis quietis, quæ in illa civitate habitat, non nos avertat inimicus a via. »

Primo ergo in caelo fruemur lætitiâ et honore sempiterno: « Quæ lingua, inquit S. Augustinus in *Psal. cxviii*, dicere, vel quis intellectus capere sufficit, illa supernæ civitatis quanta sint gaudia? angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere, presentem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre, nullo mortis metu affici, incorruptionis perpetuæ munere lætari? » Hinc *Apoc. xxi, 4*, dicitur: « Abs-terget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra: quia prima abiierunt; » et *Isai. xxxv, 10*: « Lætitia sempiterna super caput eorum: gaudium et lætitiâ obtinebunt. » Rursum S. Augustinus, oratione *Contra Paganos, Iudeos et Arianos*, cap. xxi, comparans hanc vitam cum futura: « Hic, inquit, falsitas, ibi veritas; hic perturbatio, illic fida possessio; hic pessima amaritudo, illic sempiterna dilectio; hic periculosa elatio, illic est secura exsultatio; hic timetur ne qui erat amicus efficiatur subito inimicus; illic semper qui est manet amicus, quia nullus illic admittitur inimicus; hic quidquid est bonum timetur ne pereat, illic quidquid accepseris ab eo servatur qui fecit, ut ne tu transeas, et quod accepseris non amittas; hic mors, ibi vita; hic

omnia quæ creavit Deus, illic Deus erit omnia in omnibus; ibi videbimus quod oculus non vidit, ibi audiemus quod auris non audivit, ibi intelligemus quod cor humanum comprehendere hic non valet, videntes scientesque exsultabimus inenarrabili gaudio. »

Secundo, splendebunt et « fulgebunt sancti sicut sol in regno Patris eorum; » et, ut ait Daniel cap. xii: « Qui docti fuerint, fulgebunt ut splendor firmamenti; et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stelle in perpetuas æternitates. » Atque, ut ait Apostolus, *I Cor. xv, 41*: « Alia claritas solis, alia claritas lune, alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate: sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in ignobilitate, surgit in gloria, » etc.

Tertio, habebunt beati nomen novum, scilicet pax justitiæ; ibi enim est Jerusalem, id est visio pacis; quare beati insultabant timori, tristitiæ et morti, dicentes: Ubi est, o mors! iustitia tua, ubi est stimulus tuus? S. Augustinus in *Psal. xxxvi*: « Quæ erunt, ait, o amator Dei, deliciae tuæ? delectabuntur in multitudine pacis: aurum tuum erit pax, argentum tuum pax, prædica tua pax, vita tua pax, Deus tuus pax, quidquid desideras pax tibi erit. Hic quod est aurum, non potest tibi esse argentum: quod est vinum, non potest esse panis. Ibi Deus tuus totum tibi erit: manducabis eum ne esurias; bibes eum ne sitias; illuminaberis ab eo ne sis cæcus; fulcietur ab eo ne deficias. Possidebit te totum inlegrum totum inlegrum, totum habebis totum, et ille habebit; quia et tu et ille unum eritis; quod unum totum et ille habebit, qui vos in pace possidebit. »

Rursum habebunt beati nomen: honor pietatis. Erunt enim piissimi, ideoque summe a Deo et angelis honorati: canent enim piissime et beatissime Deo perpetuum Alleluia: « Beati, inquit Psaltes, qui habitant in domo tua, Domine: in sæcula sæculorum laudabunt te; » et: « Gloriosa diæta sunt de te, civitas Dei, sicut lætantium omnium habitatio est in te. » S. Bernardus in *lib. Meditat.* cap. iv: « Ibi, inquit, videbimus gloriæ decorem, sanctorum splendorem, et regni potestatis honorem; cognoscemus Patris potentiam, Filii sapientiam, Spiritus Sancti benignissimam clementiam. O beata visio, videre Deum in seipso videre in nobis, et nos in eo fidelè juncunditate et jucunda felicitate! »

Quarto, in caelo erunt turmæ et ægmina sanctorum. « Ibi, inquit S. Bernardus loco citato, una erit omnium lingua, jubilatio indefessa, unus affectus, amor æternus: patebit veritas, fulgebit sicut sol humanitas gloriosissima, quieti erit et concopis carnis et spiritus societas, angelorum et hominum unum erit gaudium, unum colloquium, unum convivium: quæ ergo nos antiqua vitarum sitire absinthium, et non magis convolare ad angelorum societatem, ut possimus intrare in potentias Domini, et videre superabun-

dantes divitias illas bonitatis illius? » Et S. Augustinus in lib. *Med.* xxi et xxv : « Ibi, ait, est dulcis scientia omnium ab hac tristi peregrinatione ad tua gaudia redemptum; ibi prophetarum providus chorus; ibi duodecim apostolorum numerus; ibi innumerabilium martyrum victor exercitus; ibi sanctorum confessorum sacer conventus; ibi veri et perfecti solitudinis cultores; ibi sancte mulieres que voluptates seculi et sexus infirmitatem vicerunt; ibi pueri et puellae, qui annos suos sanctis moribus transeverunt. Dispar est gloria singulorum, sed communis est laetitia omnium. Omne opus eorum laus Dei sine fine, sine labore. Felix ergo et vere in perpetuum felix, si post resolutionem hujus corpuseculi audiam illa cantica caelestis melodiae. » Quale gaudium erit audire et videre virgines, martyres, confessores per millia turmalim prodire e Japonia, e China, e Graecia, ex Persia, ex Ethiopia, ex Peru totoque orbe, et in unam beatorum Ecclesiam colligi? Ibi que narrare suam conversionem, sua eventa, sua martyria? omnesque invicem quasi fratres amplecti ac jubilare.

Quinto, circumerunt hic in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignum non erat mundus: sed ab angelis curru quasi triumphali vehentur in caelum. « Curru enim Dei decem millibus multiplex, millia letantium. » Eis ergo acclamari poterit, quod Eliseus Elie dum in caelum raperetur acclamabat: « Pater mi, pater mi, curru Israel, et auriga ejus. » Sic anima Lazari ab angelis, cum júbilo translata est in caelum. Sic et anima S. Martini, S. Servuli, S. Nicolai, S. Catharinae, et aliorum sanctorum angelis caelesti melodia concinentibus, glorioso triumpho in caelum subvecta sunt.

Sexto, Deus illis omnia complanabit, nihil ibi erit asperum, nihil sublime, nihil depressum; sed omnia facilia et aequalia, omnia leta et jucunda: « Erit enim eorum summa felicitas, inquit

S. Bernardus, *Meditat.* iv, summa jucunditas, vera libertas, perfecta charitas, aeterna securitas, et securae aeternitatis; ibi est vera laetitia, plena scientia, omnis pulchritudo, et omnis beatitudo. Est ibi pax, pietas, bonitas, lux, virtus, honestas, gaudia, laetitia, dulcedo, vita perennis, gloria, laus, requies, amor, et concordia dulcis. »

Septimo, omnia beatos creabunt, Deus, angeli, elementa, astra, aer, terra; quin et infernus ac damnati, quos se vicissim et pedibus premere gaudebunt. Merito ergo exclamat S. Augustinus, loco citato: « O vita quam pater paravit Deus his qui diligunt eum, vita vitalis, vita beata, vita secura, vita tranquilla, vita pulchra, vita munda, vita casta, vita sancta, vita ignara mortis, vita nescia tristitia, vita sine labe, sine dolore, sine anxietate, sine corruptione, sine varietate, sine perturbatione, vita totius elegantiae et dignitatis plenissima: ubi non est adversarius impugnans, ubi nulla peccati illecebra, ubi est amor perfectus et timor nullus, ubi dies aeternus, et unus omnium spiritus! quanto plus te considero, tanto plus amore laetoeo. O tu vita felicissima! o regnum vere beatum! cui nulla tempora succedunt per aevum: ubi continuus sine nocte dies nescit habere tempus: ubi victor miles illis hymnicis angelorum sociatus chorus, cantat Deo sine cessatione canticum de canticis Sion? »

Octavo, vis solem beatorum? audi S. Johannem, *Apoc.* xii, 3: « Nox ultra non erit » et non egrediantur lumine lucernae, neque lucinae solis, quoniam Dominus Deus illuminabit illos, et regnabunt in secula saeculorum; » et cap. xxi, vers. 23: « Civitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminabit eam, et lucerna ejus est Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus. » Quin et sol ipse congaudens sanctis, longe erit fulgentior solito. « Et erit lux lune sicut lux solis, et lux solis erit septemplex sicut lux septem dierum, » inquit Isaias, cap. xxx, 26.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jeremias Judaeis captivis per Nabuzardan collectis, in Babylonem jamjam ituris hanc dedit epistolam, qua eos dehortatur ne Chaldaeorum idola sequantur: illa enim non altius esse quam truncos et lapides, probat eorum materia, fabrica, turpitudine, impotentia et ineptitudine ad omnia. Porro hanc epistolam esse Jeremiam, patet ex II Machab. ii, 1, ubi ejus nomine citatur; atque ex Patribus, nominatum ex Tertulliano in Scorpiaco, ubi ait tres pueros, Danielis iii, noluisse adorare statuum regis, eo quod Jeremias hac de re eorum epistola praemonisset, et ne id facerent corroborasset (1).

Exemplar epistolae, quam misit Jeremias ad abducendos captivos in Babyloniam a rege Babyloniorum, ut annuntiaret illis secundum quod praecipitum est illi a Deo. 1. Propter pec-

(1) Postquam Jeremias de imminente captivitate, ejusque causa, a prophetico locutus est, 1. 2. ad

evandam idololatriam Judaeos exhortatur, ad spernendum aliorum exemplum et metum humanum, ad orandum

causa que peccastis ante Deum, abducemini in Babyloniam captivi a Nabuchodonosor rege Babyloniorum. 2. Ingressi itaque in Babylonem, eritis ibi annis plurimis, et temporibus longis, usque ad generationes septem: post hoc autem educam vos inde cum pace. 3. Nunc autem videbitis in Babylonia deos aureos, et argenteos, et lapideos, et ligneos in humeris portari, ostentantes metum gentibus. 4. Videte ergo ne et vos similes efficiamini factis alienis, et metuatis, et metus vos capiat in ipsis. 5. Visa itaque turba de retro, et ab ante, adorantes, dicite in cordibus vestris: Te oportet adorari, Domine. 6. Angelus enim meus vobiscum est: ipse autem exquiram animas vestras. 7. Nam lingua ipsorum polita a fabro: ipsa etiam inaurata et inargentata, falsa sunt, et non possunt loqui. 8. Et sicut virgini amanti ornamenta; ita accepto auro fabricati sunt. 9. Coronas certe aureas habent super capita sua dii illorum: unde subtrahunt sacerdotes ab eis aurum et argentum, et erogant illud in semetipsos. 10. Dant autem et ex ipso prostituti, et meretrices ornant: et iterum cum receperint illud a meretricibus, ornant deos suos. 11. Hi autem non liberantur ab arguente et finea. 12. Propteris autem illis veste purpura, extergunt faciem ipsorum propter pulverem domus, qui est plurimus inter eos. 13. Sceptrum autem habet ut homo, sicut iudex regionis, qui in se peccatorem non interficit. 14. Habet etiam in manu gladium, et securim; se autem de bello, et a latronibus non liberat. Unde vobis notum sit quia non sunt dii. 15. Non ergo timeritis eos. Sicut enim vas hominis contractum inutile efficitur, tales sunt et dii illorum. 16. Constitutus illis in domo, oculi eorum pleni sunt pulvere a pedibus introcantium. 17. Et sicut alicui qui regem offendit, circumseptae sunt januae; aut sicut ad sepulcrum adductum mortuum, ita tutantur sacerdotes ostia clausuris et seris, ne a latronibus exspolientur. 18. Lucernas accendunt illis, et quidem multas, ex quibus nullam videre possunt: sunt autem sicut trabes in domo. 19. Corda vero eorum dicunt elingere serpentes, qui de terra sunt, dum comedunt eos, et vestimentum ipsorum, et non sentiunt. 20. Nigrae sunt facies eorum a fumo, qui in domo fit. 21. Supra corpus eorum, et supra caput eorum volant noctuae et hirundines, et aves etiam similiter et catta. 22. Unde sciatis quia non sunt dii. Ne ergo timeritis eos. 23. Aurum etiam quod habent, ad speciem est. Nisi aliquis exterserit arguinem, non fulgebunt: neque enim dum conflantur, sentiebant. 24. Ex omni pretio empta sunt, in quibus spiritus non inest ipsis. 25. Sine pedibus in humeris portantur, ostentantes ignobilitatem suam hominibus. Confundantur etiam qui colunt ea. 26. Propterea si ceciderint in terram, a semetipsis non consurgunt: neque si quis eum statuerit rectum, per semetipsum stabili, sed sicut mortuis munera eorum illis apponuntur. 27. Hostias illorum vendunt sacerdotes ipsorum, et abutuntur: similiter et mulieres eorum decerpentes, neque infirmo, neque mendicanti aliquid impertiunt; 28. de sacrificiis eorum foetae et menstruae contingunt. Scientes itaque ex his quia non sunt dii, ne timeatis eos. 29. Unde enim vocantur dii? Quia mulieres apponunt diis argenteis, et aureis, et ligneis: 30. et in domibus eorum sacerdotes sedent, habentes tunicas scissas, et capita, et barbam rasam, quorum capita nuda sunt. 31. Rugiunt autem clamantes contra deos suos, sicut in caena mortui. 32. Vestimenta eorum

solum Deum, et sperandam ab eodem tutelam, 9-6; vanitatem idololatriae et absurditatem ostendens.

Primo, ex idolorum ornata mere ascitium, ad turpia etiam usurpato, nec decorem, nec vires tamen conferente, 7-15.

Secundo, ex eorumdem impotentia, et substantia omnis actionis experte, 16-22.

Tertio, ex simulacrorum materia et fragilitate, 23-26.

Quarto, ex victimis contaminatis, et sacrificiis hypocritis, 27-33.

Quinto, ex libidinoso et vano mulierum idola colentium superstitione, 34-44.

Sexto, ex defectu omnis auxilii inde sperandi, 34-41.

Septimo, ex fabricatum illa ac custodientium vilitate et debilitate, 42-51.

Octavo, ex impotentia idolorum in omni generis necessitatibus probata, ab ipsis eorum sacerdotibus agnita, et facto contestata, 52-58.

Nono, ex collatione cum astris, elementis et animalibus, virtute majore a Deo praeditis, 59-68.

Decimo, ex aequalitate praedictae impotentiae cum illa stulti, spinae ac cadaveris pari, 69, 70.

Undecimo, ex opprobriis idola et idololatrias excerpitur, a justo autem illorum contemptore evitandis, 71-78.

auferunt sacerdotes, et vestiunt uxores suas, et filios suos. 33. Neque si quid mali patiuntur ab aliquo, neque si quid boni, poterunt retribuere: neque regem constituere possunt, neque auferre. 34. Similiter neque dare divitias possunt, neque malum retribuere. Si quis illis votum voverit, et non reddiderit; neque hoc requirunt. 35. Hominem a morte non liberant, neque infirmum a potentiore eripiunt. 36. Hominem caecum ad visum non restituunt, de necessitate hominem non liberabunt. 37. Viduae non miserebuntur, neque orphanis beneficient. 38. Lapidibus de monte similes sunt dii illorum, lignei, et lapidei, et auri, et argentei. Qui autem colunt ea, confundentur. 39. Quomodo ergo aestimandum est, aut dicendum, illos esse deos? 40. Adhuc enim ipsis Chaldaeis non honorantibus ea: qui cum audierint mutum non posse loqui, offerunt illud ad Bel, postulantes ab eo loqui: 41. quasi possint sentire qui non habent motum, et ipsi cum intellexerint, relinquunt ea: sensum enim non habent ipsi dii illorum. 42. Mulieres autem circumdatae funibus in viis sedent, succedentes ossa olivarum. 43. Cum autem aliqua ex ipsis attracta ab aliquo transeant dormierit cum eo, proximae suae exprobrat quod ea non sit digna habita, sicut ipsa, de qua funis ejus disruptus sit. 44. Omnia autem quae illis fiunt, falsa sunt. Quomodo aestimandum aut dicendum est, illos esse deos? 45. A fabricis autem et ab aurificibus facta sunt. Nihil aliud erunt, nisi id quod volunt esse sacerdotes. 46. Artifices etiam ipsi, qui ea faciunt, non sunt nulli temporis. Numquid ergo possunt ea quae fabricata sunt ab ipsis esse dii? 47. Reliquerunt autem falsa et opprobrium postea futuris. 48. Nam cum supervenerit illis praelium, et mala; cogitant sacerdotes apud se, ubi se abscondant cum illis. 49. Quomodo ergo sentiri debeant quoniam dii sunt, qui nec de bello se liberant, neque de malis se eripiunt? 50. Nam cum sint lignea, inaurata, et inargentata, scietur postea quia falsa sunt, ab universis gentibus et regibus: quae manifesta sunt quia non sunt dii, sed opera manuum hominum, et nullum Dei opus cum illis. 51. Unde ergo notum est, quia non sunt dii, sed opera manuum hominum, et nullum Dei opus in ipsis est? 52. Regem regioni non suscitant, neque pluviam hominibus dabant: 53. Judicium quoque non discernent, neque regiones liberabunt ab injuria: quia nihil possunt, sicut corniculae inter medium caeli et terra. 54. Etenim cum inciderit ignis in domum deorum ligneorum, argenteorum, et aureorum, sacerdotes quidem ipsorum fugient, et liberabuntur: ipsi vero sicut traves in medio comburentur. 55. Regi autem, et bello non resistent. Quomodo ergo aestimandum est, aut recipiendum quia dii sunt? 56. Non a furibus, neque a latronibus se liberabunt dii lignei, et lapidei, et inaurati, et inargentati quibus hi qui fortiores sunt, 57. aurum, et argentum, et vestimentum quo operati sunt, auferent illis, et abibunt, nec sibi auxilium ferent. 58. Itaque melius est esse regem ostentantem virtutem suam; aut vas in domo utile, in quo gloriabitur qui possidet illud; vel ostium in domo, quod custodit quae in ipsa sunt; quam falsi dii. 59. Sol quidem, et luna, ac sidera cum sint splendida, et emissa ad utilitates, obadiunt. 60. Similiter et fulgur cum apparuerit, perspicuum est: id ipsum autem et spiritus in omni regione spirat. 61. Et nubes, quibus cum imperator fuerit a Deo perambulare universum orbem, perficiunt quod imperator est eis. 62. Ignis etiam missus desuper ut consumat montes et sylvas, facit quod praecipuum est ei. Haec autem neque speciebus, neque virtutibus uni eorum similia sunt. 63. Unde neque existimandum est, neque dicendum illos esse deos, quando non possunt, neque iudicium judicare, neque quidquam facere hominibus. 64. Sciens itaque quia non sunt dii, ne ergo timeatis eos. 65. Neque enim regibus maledicent, neque benedicent. 66. Signa etiam in caelo gentibus non ostendant, neque ut sol lucebant, neque illuminabant ut luna. 67. Bestiae meliores sunt illis, quae possunt fugere sub tectum, ac prodesse sibi. 68. Nullo itaque modo nobis est manifestum quia sunt dii: propter quod ne timeatis eos. 69. Nam sicut in cucumerario formido nihil custodit: ita sunt dii illorum lignei, et argentei, et inaurati. 70. Eodem modo et

in horto spina alba, supra quam omnis avis sedet. Similiter et mortuo projecto in tenebris, similes sunt dii illorum lignei, et inaurati, et inargentati. 71. A purpura quoque et murice, quae supra illos tineant, scietis itaque quia non sunt dii. Ipsi etiam postremo comeduntur, et erunt opprobrium in regione. 72. Melior est homo justus, qui non habet simulacra: nam erit longe ab opprobriis.

QUAM MISIT JEREMIAS. — Hinc patet hanc epistolam esse Jeremiae, scriptam vero a Baruch: unde in Graecis Sixtinae sive Caradæ, haec epistola ponitur immediate post Thirenos Jeremiae (1).

(1) Jeremiae hujus epistolae esse auctorem multipliciter probatur, primo, ex ipsa inscriptione; secundo, ex allusione non obscura ad illam facta per auctorem libri *II Machab.* II, 1; tertio, ex testimonio Ecclesiae apud quam semper recepta est ut a Jeremia scripta; et si aliquando Baruch adjudicatur, ea causa est quod in pluribus exemplaribus Graecis, et in nostris Bibliis Baruchi vicinias adjuncta est; sed eam post Lamentationes Jeremiae exhibent plura exemplaria; quarto, ex eo quod nihil in ea sane est vetus, moribus Jeremiae, ac tantum reliquis circumstantiis absonum, ut recte observat Heslins: « Caterum auctorem indicat Jeremiae lemma ipsum ac materies operis; tum et si ad ipsos scripta est, et scriptiois tempus: et decimum praeterea praedictorum ipsius caput, quod in eodem versatur argumento, et sententias habet ejusdem *ἑρμηνείας* (notae) magnam ostendit germanitatem.

Objiciunt equidem iidem rationalistae qui Baruchi authenticitatem impugnant, primo, quod ista epistola non in omnibus exemplaribus Graecis invenitur, et a Judaeis, nec non a S. Hieronymo repudiata fuit; secundo, quod longe dissimili modo ac Psalmista, Isaias et ipse Jeremiae de idolorum vanitate loquatur, ut a Jeremia scripta credi possit; tertio, quod in ista epistola dicitur captivitas Babylonicam duraturam usque ad generationes septem (VI, 2) seu ultra 200 annos, dum *Jerem.* XXX, 10, dicitur illam futuram 70 annorum.

Sed respondemus ad primum, nihil mirum esse si non aliquibus exemplaribus Graecis desideretur: nam in tam exiguo libello comprehenditur ut facile alicui amemini excidere poterit, idque eo majus credibile est, quod, ut supra diximus, non eundem in omnibus manuscriptis codicibus obtinet locum, et aliunde illam praetermittere opportunum visum fuerit, quia de lisdem aetate ac cap. X, 1, 16 *Jerem.* In annotationibus ad *Proverbia Baruchi* rationes exposuimus, ob quas eam *Septuaginta* nec non et librum Baruchi in Canone non inseruerunt. Quaedam vero Hieronymi sententiam Judaeorum regulas sequentes, feliciter congruentur aliorum SS. Patrum testimonio. Ad secundum: esto dissimiliter et prolixius de idolis tractat auctor hujus epistolae ac alii scriptores sacri; sed quid inde concludendum? Quod ista minutissima amplificatione indigebant Iudaei ad idolorum cultum tam propensi, praesertim cum inter idololatras vitam degerent. Nodum ista descriptio temporis quo vivebat Jeremiae aetate videatur doctissimis nostrae aetatis scriptoribus; ex hac epistola e contra multa maxime pretii indicia educi posse asserunt tum de idolorum ornatu, tum de artibus in usu apud Babylonicos. Vide *Roadi Bouchette, Description de Babylone, Annales de Philosophie Chrétienne*, tom. XI, pag. 148, et tom. X, pag. 441. Ad tertium, vide Commentarium Cornelli infra vers. 2. Juxta sententiam inter plures a nostro interprete indicatas dicimus; quod equidem apud antiquos reperitur generationes, 100, 50, 33, 30, 10 et 7 annorum, sed vox *ἑπτά* significat hic spatium 10 annorum, ut mos

AD ABDUCENDOS, — Ita Romana et Graeca, non ad abductos, uti legitur Hugo et Lyranus, unde et vers. 1 ait, *abducimini*, non *abducti estis*. Respondet Hugo hanc epistolam scriptam ad Judaeos dum in itinere essent, quo tempore partim abducti erant, partim abducenti. Lyranus vero et Dionysius aiunt eam scriptam antequam abducerentur, sed missam postquam essent abducti. Sed nullum hujus rei testem citant; gratis ergo alia dicuntur. Quare vera lectio est, « ad abducendos. »

2. USQUE AD GENERATIONES SEPTEM. — Id est usque ad 70 annos manebitis in Babylone. Nota, *ἑπτά*, id est *aetas* vel *progenies*, quae in Scriptura dicitur generatio, varie definitur. Primo, Dionysius Halicarnassus, lib. I *Rom. Ant.*, dat illi centum annos. Sic et Varro, lib. V, qui et addit saeculum dici a *senē*, « quod illud spatium senescendorum hominum putant. » Sic et Scriptura, *Genes.* xv, 16, ubi dicitur fore ut Hebraei generatione quarta ex Aegypto reverterantur, id est post 400 annos. Secundo, Consorinus *De die natali*, et alii passim, dant ei annos triginta. Sic Nestor dicitur vixisse tres aetates, id est 90 annos. Tertio, Herodotus, lib. 1, dat ei 23 annos. Quarto, Eusebius, lib. X *Præpar.* cap. ult., dat ei annos viginti. Quinto, S. Augustinus, in *Psalm.* civ, dat ei annos quindecim: ea enim aetate homo potens est ad generandum. Sexto, *ἑπτά* sive *generatio* est spatium septem annorum, sic medici velant ante duas generationes venam incidi puro: et apud Suidam Orpheus dicitur vixisse novem generationes, id est 63 annos. Septimo, *aetas* est annus: unde Virgilius, III *Georgie*. :

At tribus exactis ubi quarta advenit aetas.

Ubi Servius: « Quarta aetas, inquit, id est quartus annus, » et addit: *ἄλλας* ait, significat quodvis tempus. Sic ait et Varro: « Aetatem vix decimam, » id est vix decimum annum. « Ingressus; » et Plinius, lib. VIII, cap. xl: « Anna, inquit, aetas capum justa est ad parietum. » Hinc *Octavo*, *ἑπτά*, sive *aetas*, est spatium decem annorum: denarius enim insignis plenusque est numerus, qui omnes simplices numeros, quos arithmetici *digiti* vocant, puta omnes ab uno ad novem, in se complectitur. Rursus, denarius primus est numerus multitudinis post digitos, estque *sextimus* est in oriente, ubi ad maturam aetatem scriptus pervenient cum decimo anno. Aliunde sic etiam Diogenes Laertius scribit scholiam Pythagorae 19 aetatibus, generationibus substituisse, ad exprimentum illam 190 annis stetit.

numerandi: nam post decem redimus ad unitatem: decem et unum sunt undecim; decem et duo sunt duodecim, et ita consequenter. Sic hoc loco capitulum *ישעיה*, id est *generatio*.

Septem ergo generationes sunt septuaginta anni captivitatis, qui inchoantur anno undecimo Joakim, et terminantur anno primo Cyri, ut dicitur *Jerem.* xxy, 11; eo enim sic refert Baruch discipulus et scriba Jeremie. Licet a Castro hæc referat ad 70 annos desolationis, qui, inquit, inchoantur anno undecimo Sedecie, et terminantur anno secundo Darii Hystaspis, de quibus dicendum est, *Zach.* i, 12. Nonnulli generationem hic accipiunt septem annorum, ut septem generationes sint 49 anni; tot enim, inquit, fluxerunt ab anno undecimo Sedecie, quando hæc scripsit Jeremias, usque ad annum primum Cyri: nam Nabuchodonosor exinde regnavit 24 annos, Evlmerodach 23, Baltasar 3; verum hæc nostra chronologia non consentiunt: inchoando enim annos 70 captivitatis ab anno undecimo Joakim, dicendum est ab anno undecimo Sedecie usque ad primum Cyri fluxisse annos 59.

Aliter hæc septem generationes explicat Vilalpando Noster in *Apparatu Ezech.* part. I, lib. III, cap. II: Generatio, inquit, complectitur quatuordecim annos; tunc enim mas potens est generare, tuncque valide matrimonium contrahit. Porro generatio hic capitulum non pro actu generandi, sed pro genitis sive filiis. Generatio ergo prima ab Jerusalem est translata Babylonem: ea cum primum Babylonem appulit, filios, id est secundam generationem, procreavit; hæc vero post quatuordecim annos tertiam; tertia post totidem annos, scilicet anno 28 desolationis, quartam genuit; quarta anno 42 desolationis genuit quintam; hæc sextam anno 56, que tandem septimam generationem edidit anno desolationis 70 quo e captivitate liberati sunt. Hæc explicatio non est improbabilis, nec incongrua.

3. OSTENTANTES METUM GENTIBUS, — ad incontinentiam hominibus religionem et sacram quemdam metum ac reverentiam.

4. FACTUS ALIENIS. — Græce est ἀλλογενής, id est alienigenis, puta Chaldæis, q. d. Ne vos conformetis Chaldæorum idololatriæ.

5. ADORANTES. — Græce est προσκυνήσαντες αὐτῶν, id est adorantes (scilicet turbam, puta Chaldæos) ipsa, scilicet idola. Noster non legit τοῦ αὐτῶν; unde adorantes retulit ad Judæos, non ad Chaldæos.

6. ANGELUS ENIM, — scilicet Michael, ut colligitur *Daniel.* xii, 4, ubi inducitur Michael quasi custos et preses Hebræorum, q. d. Me adorate, non idola Chaldæorum, nec est quod Chaldæos timeatis: ego enim vos ab illis defendam; nam ego paternam vestri curam gero. *Primo*, quia angelum meum vobis destino in tutorem, utque ipse vos educat ex Babylone, sicut eduxit ex *Agypto*; eo enim alludit, scilicet ad Exodi xxxiii, 2. *Secundo*, quia exquiram animas vestras, id est

vindex vester ero, ulciscar injurias vestras, ac præsertim mortem si quis eam vobis intulerit. Ita Hugo et Lyranus.

8. AMANTI ORNAMENTA (sicut virgini *φάλακρας*, id est ornatum amanti et affectanti, undecumque ornamenta conquiruntur): ITA (Chaldæi idololatriæ) AURO ACCEPTO — idolis ornamentum asciscunt.

9. UNDE SUBTRAHUNT, — q. d. Sacerdotes aurum a diis suis auferunt, et in suos usus convertunt, dantque prostitutis et meretricibus—quas domi alunt. Ita Græca. Ex eo quod idola sint insensibilia quasi saxa et metalla, que patiuntur sibi ornamenta eripi, omnemque aliam injuriam tolerant; ostendit eos non esse deos, imo non esse animatos, nec ullam habere nostri cognitionem, curam atque providentiam. Vere Poeta:

Molus nihil est nisi marmor inutile, cuius
Est proprium nunquam vivere, scire nihil.

11. AB ERUGINE ET TINEA, — q. d. Idola corrodduntur æruginis et tinea, atque pulveribus opplentur, nec eos excutere possunt, perinde ac si mera ligna aut lapides essent, uti revera sunt: non ergo sunt dii.

13. SCEPTRUM AUTEM HABET, — idolum sceptrum gestat, quasi rex et iudex esset omnia gubernans, cum neminem damnare et interficere possit. Est enallage: locutus est enim de idolis in plurali, nunc de his loquitur in singulari numero.

17. SICUT ALICUI QUI REGEM OFFENDIT, CIRCUMSEPTE SUNT JANUÆ (dum quasi reus carceri induitur); AUT SICUT AD SEPULCRUM ADDUCTUM MORTUUM. — Id est, sicuti cadaver mortuum cum ad sepulcrum adducitur, tutari solent custodes, ne spoliaretur pretiosis vestibus, armis et instrumentis, cum quibus illud humare solent tam Judæi quam gentiles. Ita Hugo et Lyranus. Aliter ex Græco jam vertit Vatavilus, sic: *Uti cuiquam qui regem offendit atria circumcludi solent, tanquam ad supplicium abduco: ita sacerdotes oves eorum munium ostiis, claustris et vectibus, ne a latronibus, aut potius feribus (quos et ipsos a latendo *ῥησίδας* voces) compitentur.*

18. SUNT AUTEM SICUT TRABES, — idola sunt stipites, ligna et saxa, que lumen vidære non possunt. Vide Delrio, *adagio* 883.

19. CORDA. — Aliqua enim idola erant interius verrea, vel ex alia fragili materia; exterius vero erant ænea vel aurea, et sic serpentes qui terram comedunt, comedebant corda, id est interiore horum deorum. *Secundo*, Maldoratus: « Corda, e inquit, id est medullam ligni ex quo facti sunt, elingunt et corrodunt serpentes, id est vermes, ut sit catachresis.

21. CATTÆ. — catti, feles: græce enim est *ῥαπίς*. Ita Vatavilus.

24. EX OMNI PRETIO, — maximo pretio sunt emptæ, et tamen carent spiritu. Ita Vatavilus.

IN QUODS SPIRITUS NON INEST IPSIS. — *ῥησίδας* per hebraismum redundat, unde videtur inter-

pres ex Hebræo hæc transtulisse: nam in Græco non est.

26. MENERA. — Græcum *ῥοζη* etiam significat *palmam minorē*, qui quaternum digitorum erat, idem quod *καλαμῶν*, seu *tertia pars spithame*, ut tradit Eustathius. Sic accipit hic Pagninus, q. d. Palmæ humerisque fulciunt idolum, ut stet, ne cadat.

27. MULIERES FORUM DECERPENTES, — ex donariis que idolis oblata sunt. Græce *ῥαπίζουσαι*, id est *in penum recedentes*. q. d. Omnia sibi reservant, nihil egenis impertiuntur.

28. FOETE, — puerperæ, que quia immundæ, arceunt templo et sacris, *Levit.* xii, 2. Licet enim hæc lege Judæorum gentiles non obligarentur, tamen per se indecens erat personas ita sordidas et pollutas sacra contingere, præsertim apud Judæos quibus id erat abominabile; unde Propheta id eis inculcat, ut ex cultorum irreverentia ostendat ipsius culture, puta idololatriæ turpitudinem.

29. QUIA MULIERES APPONUNT — escas, vel donaria et anathemata suis idolis. Est subjectio: rogatur enim: Unde idola sunt dii? Respondet: Quia stulta et superstitiose muliercule eis, quasi diis donata apponunt: mulieres ergo faciunt hosce deos.

30. TENICAS SCISSAS. — Quod vetatur Judæis, *Levit.* x, 6.

BABBAR BASAM. — Quod vetatur laicis Judæorum, *Levit.* xix, 27; et sacerdotibus, *Levit.* xxi, 5, tum honestatis et decoris causa, tum ne hæc in re communicarent cum sacerdotibus Isidis, aliorumque deorum gentilium. Vide dicta *Levit.* xix et xxi, *Ezech.* xliv, 22. Notat illorum hypocrisis et simulationem. Rursus Judæos absterret ab eorum cultu et ceremoniis, quod eæ repugnant ritibus a Deo et Iose institutis.

31. REQUIRIT CONTRA DEOS (clamant ad deos suos misero et lugubri ejaculati) SICUT IN CENA MORTUI, — id est, sicut solent audiri lugubres clamores et gemitus in cœna funerea alicujus mortui, maxime qua gentiles, ut ait Epiphanius in *Ancorat.*, ad sepulcrum ferentes cibum, insolenti clamore evocabant defunctos, dicendo: Resurge, o Hector! comede et bibe. Vel dicentes, Vale. Sic Achilles in funere Patrocli fecisse ait Homerus *Iliad.* xviii: « Salve, mi Patrocle, atque vale; » et Æneam in funere Pallantis, Virgilius, *Æneid.* xi:

Solve æternam mihi maxime Palli,
Æternamque vale.

Ita Hugo, Lyranus et Dionysius. Innuit deos gentium fuisse homines, jamque esse mortuos. Nam ut ait Cicero, lib. I *De Natura Deor.*: « Suscepit vita hominum consuetudoque communis, ut beneficiis excellentes viros in cœlum fama ac voluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc Castor, hinc Pollux, hinc Esculapius, hinc Liber. » Nam Esculapium medicina; Liberum, Saturnum et Cererem agri-

cultura; Apollinem cithara; Vulcanum fabrica deos fecit. Hinc Ægyptus Isidem, doctæ Athenæ Minervam colere; quod illa lini, hæc olei usum artemque lanificio invenisse creditur.

« Accesserunt etiam Poetæ, ait Lactantius, lib. I, cap. xv, qui compositis ad voluptatem carminibus, in cœlum eos sustulerunt, sicut faciunt qui apud reges etiam malos, paupericis mendacibus adulantur. Quod malum a Græcis ortum est. Unde eos sic increpat Sibylla:

Græcia quid confidis in viros principes?

Ad quid dona inanis mortalis penis?

Inaniles idola: quis tibi in cœlestem dolorem
Imposuit, ut hæc perlicitas magni Dei ore
Resicilo?

Porro cœna hæc mortuorum a Græcis vocabatur *πρωτόπαιον*, a Tertulliano in *Apolog.* et a Latinis *silicernium*. Hinc senes capulares, etiam dicti *silicernii*, quasi pro quibus jamjam morituris cœna funeralis paranda esset. Non ergo a curvitate, quod *silices* spectent, ita dicti sunt, ut aliqui putarunt, sed a cœna hac que *silicernium* dicebatur, eo quod cum *silenti edentes cernerentur*, vel quod silentes cogitarent se mox illum secutores esse. Unde abeuntes a convivio, velut non amplius se visuri, invicem salutabant, dicebantque: Vale. Hinc Varro: « Funus exebant, laute ad sepulcrum antiquo more silicernium confectimus, id est convivium in quo pransi discedentes diomus aliis alii: Vale. »

34. NEQUE HOC REQUIRUNT, — non expostulant, non ulciscuntur voti et promissi sibi facti neglectum et perfidiam.

40. ADHUC IPSI CHALDÆIS NON HONORANTIBUS EA, — q. d. Præsertim cum etiam ipsi Chaldæi contemnunt idola sua; cum enim muti a Belo motu loquelam petunt, nec impetrant, sieque intelligent idola sua esse mota, relinquunt ea et missa faciunt. Ita Juvenalis, *satyra* 13. Jovi insultat:

Audis,

Jupiter, hæc, nec libra moves? cum mittere vocem
Deberas, vel marmoreus, vel abentans.

41. QUASI POSSINT SENTIRE QUE NON HABENT MORTUUM, — scilicet naturalem, ut animalia. Non enim potest quippiam, quod totum sit atque integrum, et suam naturam retineat, tali motu carens, habere sensum. Omne ergo quod sentit, per se et moveri potest, vel progrediendo, vel se dilatando et contrahendo. Dice per se: nam per occidens, puta per morbos, et in toto animali, et in parte potest perire motus manente sensu: in toto quidem, ut per catalepsim; in parte vero, cum paralysis non procedit usque ad sensus subtilitatem. Adde, ex motu nos judicare de sensu et vita: unde Ecclesia non baptizat abortivos factus, nisi motus alicujus speciem præ se ferant. Hæc et plura Valesius *Sacra Philosoph.* cap. lxxx. Ratio a priori est, quia animalia omnia habent cæ-

terebum : a cerebro autem quasi a proprio principio manat tam motus quam sensus, per instrumentum, scilicet per nervos et musculos.

Nota : Idola et status movere se possunt variis modis. Primo, si eis indatur argentum vivum. Secundo, per ventum quem sinibus suis affabre factis excipiunt, quomodo Albertus Magnus olim, et nunc Mirabiliani faciunt corvos et dracones volantes, quales sæpius vidi. Tertio, per pondera, rotas et equilibria dextre in statua, quasi in horologio, disposita. Ita oblata est mihi Norimbergæ venalis statua pueri Jesu elegantissima, quæ mox ut loculum in quo jacebat aperiebas, caput motifando annictare et aridere videbatur. Ita Augustæ Viadolorum vidi tum alia, tum Centaurum inauratum Nostro P. Trigantio pro Sinensibus donatum, qui tactu rotule ejusdam per se et sponte procurabat ad spatium trium quatuorve pedum, scilicet ex aru ejaculabatur usque in tabulatam, comibat, pulsabat, aliaque mira faciebat. Verum nihil horum fit motu animali, qui a forma intrinseca, puta ab anima et spiritu vitali, proficiscitur : unde motus hi non diu durant, et cessante causa impellente cessant.

Et istæ — cultores idolorum, puta Chaldee, relinquunt ea, ut dixi. Græca contrarie habent, et non possunt ipsi intelligentes relinquere ea, id est ipsi idololatæ adeo sunt dementati et excecati, ut cum intelligent idolorum iniorum vanitatem et stoliditatem, ea tamen ex inveterata prava consuetudine relinquere non possunt.

42. MULIERES CIRCUNDATAE FUNIBUS. — Nota ex Herodoto, lib. I, Babylonias et Cyprias virginæ ante matrimonium, imo omnes eorum mulieres sic coluisse Venerem, ut semel saltem in vita ad Veneris templum desideret, suamque pudicitiam exponeret, ut qui primo obvisus vellet, eis abuteretur, dato tamen pretio cum hac imprecatione : « Tanti ego tibi deam Nilytiam, » id est Venerem, « implo-ro, » hocque pretium iste illius templo Veneris dicebant, sique virginitate quasi Veneri dicat, putabant se faustas ire nuptias. Audi S. Augustinum, lib. IV De Civit. cap. x : « Veneri, ait, Phœnicæ donum dabant de prostitutione filiarum, antequam eas jungerent viris. » Idem de Phœnicissis mulieribus testatur S. Athanasius, orat. Contra idola, ubi originalem idololatriæ investigans eam institutam esse ait « desiderio eorum, qui stupris et propudis pleni, figmentis representantur; » itaque turpissimam sibi suorum deorum vitam idolorum cultores imitandam proposuisse. Et Strabo, lib. XI, in fine, agens de saceris Persarum, Medorum et Armeniorum, sic scribit de Anatide : « Hæc est Venus in oriente culta, Armeniorum idola : illustrissimæ ejus nationis filias suas virginæ et dedicant, et deinde nuptum dentur, apud deum constuprata, et lex est ut longo tempore nemine talis mulieris conjugium dedignante (o miseris cornutus, et infames gentiliū maritos!) Tale quippe etiā Herodotus de Lydiis mulieri-

bus scribit : omnes enim eæ meretrices sunt. » Sic Scoti gentiles, filias suas sponsas antequam a sponis cognoscerentur, primo regi suo violandas tradebant : cujus incestus loco et vice jam Christiani effecti induxerunt, ut nove sponsæ certum numerum regi pendant. Cujus rei testes sunt Polydorus Virgilius et Hector Boetius in Hist. Scot. Vide hic gentilismi stolidam et insanam spurcitiā, religionis, id est superstitionis larva, demonis suggestu oblectam.

Hæc de causa juxta templum Veneris plurima erant diverticula, ait Herodotus, funiculis distincta, additque aliquas difformes ad duos vel tres annos ibi desedisse, et amasios expectasse in tentoriis, quæ funibus tendebantur. Atque de hisce funibus putant aliqui Baruch hic loqui. Verum obstat quod non erat necesse hos funes nempere; quod tamen de suis ait hic Baruch : deinde addit ipsas mulieres circumcinctas fuisse funibus; ergo mulierum, non tentiorum erant hi funes.

Quare secundo, funiculi hi possunt accipi præta de junceis et floribus contexta, quibus hæc prostitute capita cingebant, teste Herodoto, et Strabone qui ait eas thomingæ, id est vinculo vel funiculo, coronatas fuisse.

Tertio et propriissime, hæc mulieres cingulo vel funiculo corpus vinciebant, ut significarent se virginæ, et Veneris religione et amore captas delineri, hocque signo quasi Veneri sacras, primo obvio sui copiam facere, et petere ut funem solvat, et nefaria sacra Veneri faciat : si que incesta copulatione, cesto sive zona disrupta, matrimonium inibant. Idem faciebant conjugate si Veneri se dicare vellent. Ita ex Herodoto, Strabone et Curtio, lib. V, a Castro. Hinc cestus, sive zona præcis signum erat virginis et virginitalis, quam tunc primum solvebant mariti, cum nova nupta primo eorum thalamum subibat. Sic Romani in philtro, amasii statuat ternis funiculis colligabant. Testis est Virgilius, ecloga 8.

OSSA OLIVARUM, — τὰ σπυρα, id est furfures tritici vel hordei, ait Vatablus. Sic enim σπυρα accipiunt Hesychius, Dioscorides et Theophrastus. Sed melius Noster hic vertit, « ossa olivarum, » id est nucleos duos et quasi osseos olivarum (sic Beoraldus apud Henricum Stephanum in Lexico σπυρα vocat ossiculum olivæ), vel mimyæas olivas duriores, ac pene osseas, quæ solo fere constant nucleo. Dicitur hæc σπυρα, quod furfurei sint coloris, vel quod τὸν olivis tritis et contusis ossa sint quasi furfures et excrementa. Ita Athenæus, lib. II, cap. XIV, ex Callimacho et Philomone : Ἰντροπίτης, ait, sunt olive σπυρα, id est trita, contusæ; vel, ut alii legunt, quædams, id est mactæ. Oliva enim præcis tam Egyptiis quam Hebræis, teste Pierio, hieroglyph. 53, hieroglyphicum fuit misericordiæ, pacis, amoris, concordie; imo supplicationis, spei et precum. Unde Statius :

Vilitate laurus et supplicis arbor olivæ.

Hinc Romani pro oliva laurum teste Virgilio urebant, quasi amasio supplicantes. Hoc ergo philtro sive veneficio magico erat, quo diabolares iste, quas nec divitiæ, nec forma, nec genus commendabat, cremando ossa, id est nucleos, olivarum flammam concupiscentiæ testabantur, et procorum duritiem mollire et incantare studebant, ne diu desiderarent, sed cito amasium allirent. Unde simul cum hac crematione precabantur, ut sic hospites eorum amore torrerentur. Domum sic adusta, et in cineres redacta spargebant in ventum, jacta trans caput. Sic enim Theophrastus, in Pharmaceutria, docet hoc a Babylonis didicisse Græcos, scilicet Smithæam veneficam, quæ Delphidem juvenem depribat. Sic enim ait : « Sicut ego hæc ceram Deo juvante liquefacio, ita præ amore statim liquefat Myndius Delphis; utque volvitur hic æneus orbis, ope Veneris, sic ille volvatur ante nostras fores. Ilyx, trabe tu illum meum virum ad domum nostram, nunc sacerdotibus vel succendam ptyra. » Et Virgilius, ecloga 8 :

Per cineres, Amarilli, foras, rivogno floenti
Transque caput jace.

Ita Guevara præfationes in Habacuc. Vide Delrio in Magicæ. part. I, Quest. III, sect. II, et Pererium in Daniel. v. 4.

Porro apposite ignem concupiscentiæ sue testabantur cremando nucleos olivarum, quia hi nucleoli, utpote oleati et pingues, vehementer ardent imo præ nucleis aliarum arborum flammam vomunt : quæ de causa in Apulia fornaces, in quibus coquitur vitrum, calx, etc., quæ ardentissimæ sunt, nucleis olivarum tritis accendunt : oleis enim ita abundant, ut inde ignem struant. Lignum autem oleæ, etiamsi viride sit et recenter succisum, ardet tamen et flammam edit, quia pingue et oleatum. Idipsum Romæ mihi affirmarunt viri graves oculati testes, imo ad oculum ostenderunt.

Aliæ obscenitatem hæc idololatrarum Jeremias, q. d. O Hebræi, advertite obscenitatem idololatriæ, videte an hic sit Deus, cui quasi tenoni supra, et stupri præta gentiles offerunt, contra legem, deut. xxii, 18; rursum cui ne olivas quidem aut oleam, sed tantum ossa olivarum contrita, scilicet sordes et excrementa, dedicant. Nimirum talibus gaudet demon, hoc ejus est thymata, ut habent Græca. Deus autem vester et verus gaudet castitate, victimis purissimis et optimis, ac thymate odoratissimo.

Hinc Isidorus, lib. III Sententiarum, cap. xlii : Poete, ait, finxerunt Venerem impudicam esse deam, et Martem adulterum esse deum, ut hominibus hæc flagitia persuaderent, quasi in us deos imitarentur; quia enim non honestum putaret, si bique licere arbitraretur, quod dii fecisse dicebantur?

44. FALSA, — vana sunt, res nihili, res menda-

ces sunt, q. d. Idola omnisque eorum cultus falsa sunt, et superstitiosæ ab hominibus adinventæ.

45. SACERDOTES. — Græca τεύξια, id est fabricatores sive artifices idolorum, quales erant sacerdotiles, qui ea curabant fieri, vel ipsi ea faciebant.

46. NON SUNT MULTI TEMPORIS, — q. d. Artifices idolorum sunt brevis ævi et vitæ; quomodo ergo possunt facere deos æternos et immortales?

47. RELIQUERUNT AUTEM FALSA ET OPPROBRIUM, — reliquerunt idola, quæ sunt res falsæ et mendaces, dignæque opprobrio. Secundo, reliquerunt posteris falsam fidem et religionem idolorum, dignamque opprobrio, Tertio, q. d. Pro diis reliquerunt materiam falsitatis et opprobrii posteris : magna enim falsitas, error et opprobrium est ligna et lapides colere quasi deos. Ita Maldonatius.

49. SENTI, — existimari, q. d. Palpari pene potest manibus quod ipsi non sunt dii. Ita Græca.

50. SCIATUR POSTEA, — prudentia naturalis ex eventu et experientia quod idola non sentiant, nec juvent, docebit tandem omnes gentes ea non esse deos. Ita Hugo. Secundo, q. d. In lege et luce evangelicâ totus mundus cognosceat et despiciat idola. Ita Lyranus.

ET NULLUM DEI OPUS CUM ILLIS, — idola scilicet nihil posse facere quod proprium sit Deo; puta non posse mortuos suscitare, cæcos illuminare, multis loquelam dare, reges creare, pluvias tribuere, ut sequitur.

51. UNDE ERGO NOTUM EST, — q. d. Non alimunde quam ex ipsa idolorum inspectione, et ex experientia, q. d. Quid opus est argumentis? res in se nota et clara est, scilicet quod idola non sunt dii. Unde Græca habent, τὸν δὲ θεωροῦν ἰδίων, cui ergo cognoscendum est vos non esse deos? q. d. Quis tam hebes est, ut debeat doceri idola non esse deos? Vatablus pro δὲ legit ἐδ, unde verit, quis nesciat illos non esse deos?

53. JUDICIUM QUOQUE NON DISCRERNAT, — non discernit hies hominum edito miraculo, uti Deus diremit litem Aaronis contra Core, Dathan et Abiron, Num. 16, et alias sæpe.

SICUT CORNICULE, — imbelles et imbecilles, quæ licet avium potentur esse duces, tamen ignave volantes vix tei jactum effugiunt, et in prælio statim hosti cedunt.

Secundo, sicut corniculæ infirmissime sunt aves, et præter crocitionem nihil habent : sic et idola præter materiam et externam figuram nihil habent. Hinc a corniculis proverbium est κενόετες, id est coriacei, significans inepte garrire, quod usurpat S. Hieronymus, epist. ad Rusticum, et Perseus, satyra 5 :

Nescio quid tecum grave cornicaris inepte.

Tertio, sicut gentiles inobservant volatus et clamores cornicularum, ut ex iis superstitiosæ divinarent res futuras : ita et observant idola, id est idolorum victimas, earumque gestus et mo-

tus, ut ex his divinentur futura. Ita olim puellae nobiles ut omnia consequenter nuptias, opimum prandium afferebant cornici, ut patet ex Phœnice Colophonico apud Athenæum, lib. VIII. Quin et apud Romanos, ait Festus, « Cornicearum divarum locus trans Tiberim cornicibus dicatus erat, quod in Junonis tutela esse putabantur. » Superstitiois origo fuit, quod cornix sit conjugalium amoris symbolum. Mares enim, feminis concubio conjuncti, nunquam ad alteram divertunt concivem, nec femina quoad vivit, ad alium matrem: quod si mors divortium fecerit, qui superstes est perpetuum sibi indicit castitatem. Ita Horus Apollo, lib. I Hierogl. cap. VIII, et ibidem, P. Nicolaus Casinus. Insuper vulgus cornicem, quia garrula est, fatidicam putat. Hinc illud ejus enigma:

Vivo novem vitos, si non me Græcia sollet
Et non irascens ultra convicia dico.

56. QUIBUS HI QUI FORTIORES SUNT, — q. 3. Qui idolis injuri sunt, eaque diripiunt, his sunt fortiores, q. 4. Fures sunt potentiores idolis.

59. OBADIUNT, — obediunt Deo creatori et gubernatori suo.

60. IPSUM (id est similiter) SPIRITUS (id est ventus) IN OMNI REGIONE SPIRAT. — Nam, ut ait Seneca, lib. V Natur. Quest. cap. XVI, XVII, XVIII: « Totidem ventorum sunt, quot celo discrimina. Nulla enim propemodum regio est, quæ non habeat aliquem flatum ex se nascentem, et circa se cadentem. » Et Plinius, lib. II, cap. XLVII: « Omnes, ait, venti vicibus suis spirant, majori ex parte autem, ut contrariis desinenti incipiat. » Quin et S. Thomas in Job, cap. XXXVII, 12: Venti, inquit, videntur per vias suas solis motum sequi, ut primum cum oriente sole orientales, deinde meridionales, postea occidentales venti spirant. Idem innuit, Eccles. 1, 5: « Oriter sol, et occidit, et ad locum suum revertitur: ibique renascens, gyrat per meridiem, et fleclitur ad aquilonem: lustrans universa in circuitu pergit spiritus. »

62. HÆC AUTEM (idola) NEQUE SPECIBUS (græce εἰδῶν, id est formis et pulchritudinibus) NEQUE VIRTUTIBUS (id est viribus) SIMILIA SUNT — soli, igni, fulguri, etc.; sed informia sunt, inepta, mortua, imbecilla.

63. NEQUE REGIBUS MALEDICENT, — neque regibus facient male nec bene, non facient reges felices vel infelices. Præ aliis hominibus nominat reges, quia in his dirigendis maxime cernitur Dei providentia, quæ regna et republicas præmiat vel punit per suos reges et presides. Ipse enim confert, conservat, amplificat, vel minuit, debilitat aut tollit regna, ut indicat vers. 33 et 32, et Job cap. XII, 18, et Daniel, IV, 14. Ita Maldonatus.

66. SIGNA ETIAM IN COELO, — q. d. Plus possunt sol et luna, plusque prestant hominibus quam idola: tum quia signa sunt dierum, mensium et

temporum, eaque describunt, Gen. 1, 14, eo enim alludit; tum quia gentibus timorem incutunt: gentes enim ex superstitione metuebant ab astris, ut patet Jerem. X, 2.

69. FORMIDO, — græce τὸ λαχίζω, id est terriculamentum, v. g. Puer sâ amineus cum arcu, positus in hortu ut aves terrat et fuget, quæ cum vident puerum non moveri, pulso timore liberae in cucumeres involant. Hæc Græci vocant φοροχόνηα. Ita Horatius:

Deus inle ego furum, aviumque maxima formido.

Comparat idola hisce terriculis avium, quæ fructus vere non custodiunt, sed tantum ex opinione et phantasia avium, quæ putant ea esse veros homines, eum tantum sint simulacra hominum: sic enim et idola non sunt dii, sed simulacra. Secundo, comparat ea spinæ hortensis, id est rhamno, cui aves libere insident, cum videant spinam esse sine aculeis. Tertio, cadaveri mortuo et insensibili.

Tropologie, talis est princeps et prælatos insipiens et timidus, ait Hugo, et ex eo Delrio, adagio 886: Sicut enim, inquit, aves primo intuitu metunt hoc terriculum, mox tamen ut moveri aut ledere non posse advertant, assident propius, deinde insident et coinquant: Ita subditi primo prælatum reverent, at dum vident ignavum et timidum, contempunt, supplantant, conculcant. Hic similis est Sobnæ præposito templi, cui ait Isaias cap. XLVI, 13: « Quid tu hie, aut quasi quir hie? » De talibus queritur Jeremias, cap. XXIII, 13: « In prophetis Samaria vidi fatuitatem. » Et Zacharias, cap. XI, 17: « O pastor, et idolum, derelinquens gregem. » Tales enim sunt idola: umbrae et larvæ pastorum, non veri pastores; quibus, uti et idolis, ac terriculis, recte competit vetus parœmia: « Simia in purpura. » Quam multos id genus simios videre est in aula principum, quibus si purpuram, si torquem, si gemmam detrahas, meros cerdones deprehendes! In hos competit illud quod, teste S. Hieronymo ad Pammach., « de Casare egregie dicit Tullius: Cum quosdam, ait, ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa paravit. »

71. A PURPURA QUOQUE ET MURICE, QUÆ SUPRA ILLOS TINELANT. — Ita legendum, non tenant, q. d. Ex vestibus idolorum purpureis et muriceis, quæ a facie consumuntur, utique scietis quid sint idola, scilicet quod sint saxa et ligna, non dii.

Nota: Pro murice aliqui legunt marmore: græce enim est ἄμαρμα, quod Vatablus vertit, splendore; μάμας enim signat fulgorem, splendorem, et a splendore dictus est tam lapis marmor, ut docet Anselmus Boetius, lib. II De Lapidibus, cap. CLXVI, quam hic murex sive purpura: nam, ut ait Poeta, Æneidos IV: « Tyriusque ardebat murice lana: » lana, id est toga duplex, quæ erat amictus angularis, ait Paulus Manutius; si ardebat, ergo et splendebat. Secundo, marmor tingi solet

rubeo colore. Hinc significat muricem sive conchyliatum et purpureum colorem et vestem, quæ supra idola tinea, id est a fine arroditur et consumitur; græce καταρῖσσις, id est quæ putrescit.

SCIETIS ITAQUE. — Potius legendum cum Maldonato, scietis utique: sic enim connexa erit sententia præcedentium, eaque hic explebitur. Id ita esse patet ex Græco.

ET ERUNT OFFEREBRUM, — erunt omnibus risui et probro. Omnes enim rident, cum vident aliquod idolum saxum vel lignum, cariosum, truncum pedibus, manibus, oculis aut capite, adorari aut adoratum fuisse.

Ex hoc capite refellitur Calvinus, qui ait Gentiles non fuisse tam stupidos, ut adorarent ligna et lapides, sed in his adorasse Deum, quasi in imaginibus, ut faciunt Christiani. Hoc enim falsissimum esse patet ex toto hoc capite, et ex Arnobio, Lactantio, Tertulliano, Justino, Athenagora et aliis, qui passim vident Gentiles, quo lapides et ligna pro diis colunt. Idem videmus hodie facere Japonenses et Indos. Simpliciter ergo status colebant ut deos: sapientiores quasi corpus vel membra Dei; putabant enim nomen statuæ et idolo, sui quasi simulacrum, esse affixum, in illo habitare, et circa illud versari et ledere: sapientissimi riserunt idola, ut Socrates et Plato; licet quidam ex eis ea colerint metu hominum, quæ de re alibi plura dixi.

Quocirca Barlaam, apud Damascenum in Historia cap. X, Josephato demonstrat stultitiam idololatrarum per apologum autepicis et lusciniæ, eamque triplicem. Primo, quod res præteritas, puta Jovem, Mercurium aliosque homines flagitiosos jam mortuos suscitare velint. Secundo, quod tentant impossibilia: petunt enim vitam a statua inanimata. Tertio, quod credant rem incredibilem, scilicet saxa esse deos. Apologum lusciniæ recensuit Jerem. VIII, 7. Et S. Augustinus, in Sententiis, Sent. II, 13: « Sic, ait, sunt qui colunt idola, quomodo qui in somnis vident vana. Si autem evigilet anima ipsorum, intelligit a quo facta sit, et non colit quod ipsa fecit. »

Moraliter ergo disce hoc capite, quam impia et stolidia sit idololatria, quæ Deum verum divinitate sua privare, eamque in creaturam transferre conatur. Hinc Sancti eam, ut summum crimen læsæ Majestatis divine, tantopere detestati sunt, ut multierint quævis tormenta et mortes acerbissimas pati, quam idola colere. Primis trecentis Ecclesiæ Christianæ annis, plusquam sexcenta Christianorum millia hæc una de causa martyrium dederunt, vel ad crucem, vel ad ignem, vel ad gladios, vel ad crucem, vel ad bestias damnati.

Quocirca B. Remigius Archiepiscopus Rhemensis, cum Clodoveum Francorum regem, primum ex regibus Franciæ conversum ad Christum post

superatos Alemannos baptizare deberet, eorum procerum frequentia, deponenti ornamenta regalia, et ad sacrum se lavacrum humiliatis, cunctis audientibus dixit: « Mitis deinde colla Stramber; adora quod incendisti; incende quod adorasti. » hoc est Christum adora, cujus ecclesiæ incendisti paganus; incende idola, quæ tunc adorasti. Ita Joannes Trithemius, lib. I Compend. Annal., et lib. De Origine Francorum.

S. Chrysogonus, Diocletiano Imperatore Romæ inclusus in carcere, ibi biennium vixit. Sed cum Imperator Diocletianus Damata, obscuro loco natus, Romam scripsisset, ut reliquis Christianis, qui in vinculis essent, interfecit, Chrysogonus Aquileiam ad se mitteretur, eo perductus est; cui Imperator: Accersivi, inquit, te, Chrysogone, ut honoribus augeam, si modo induxeris animum deos colere. At ille: « Ego enim, qui vere est Deus, mente et oratione venero; deos autem, qui nihil sunt nisi demonum simulacra, odi et execror. » Quo responso exardescens Imperator, ad Aquis Gradatas eum securi percussit. Ita habet ejus Vita.

Romæ, sub Adriano Imperatore Seraphia Virgo Antiochena, cum in domo Sabine præclarissime femine apud urbem commareret, rapta ab officio Præsidis, exhibitæ est in conspectu ipsius. Cui ille: Sacrifica diis immortalibus, quibus sacrificium domini Imperatores. B. Seraphia respondit: « Timeo, et colo omnipotentem Deum, qui fecit celum et terram, et omnia quæ in eis sunt. Nam dii quos jubes adorare, non sunt dii, sed sunt demonia; et ideo non fiet mihi eos adorare, quia Christiana sum. » Rursum Præses: Sacrifica diis, inquit, ne morte peccaris. Cui virgo: « Non facio voluntatem patris tui Satanae, quia Christiana sum. » Quare varie torta tandem capite plecta, Martyr in celum evolavit. Ita Ado in Martyrol. 3 septemb.

SS. Perpetua et Felicitas Africanæ Martyres sub Severo Imperatore anno Domini 203, quibus sæpe dilaudat S. Augustinus, damnate ad lænes, cum decerneret ad amphitheatrum ut his obijcerentur, alta alacritate voce canebant: « Omnes dii Gentium demonia, Dominus enim celos fecit; eumque Præses juberet alapis faciem et eos eorum contundi, illa majori et contentiori voce idipsum canendo iterarunt, ut habent eorum Acta 7 martii. Illa enim die S. Perpetua a leonibus, S. Felicitas a leopardis dilacerata, de idolis et demonibus triumpharunt.

Tropologie idolum hereticæ est heresis, superbi honor, gulosi crapula, inobediens proprii voluntatis, etc. Morere hisce tuis idolis, vive Deo despice vana, suscipe vera: despice terrena, suscipe cœlestia: morere sæculo, vive cœlo: morere temporis, vive æternitati.